

selve. Összesen 393 tanuló kérte a bolgár nyelv tanítását 3 tannyelvű iskolában, őket 16 pedagógus oktatja. Az 50–60-as években Bukarestben is létezett egy jelentős diáklétszámmal működő bolgár iskola, amelyet fokozatosan leépítettek és bezártak. *Görög oktatás* Konstanca és Tulcea megyében van megszervezve a görög anyanyelv tanítása, amelyet 94 gyermek tanul 4 pedagógus vezetésével. *Olasz*: 19 diák és 20 óvodás tanul olasz anyanyelvet 1 pedagógus vezetésével. *Lengyel oktatás* Suceava megyében folyik, itt kérte a lengyel nyelv tanulását 447 gyerek, akiket 10 pedagógus oktat. 50–60-as évek elején lengyel anyanyelvű oktatás az észak-moldvai megyékben volt számos iskolában, melyeket a 60-as évek elején ugyancsak megszüntettek. *Roma oktatás* 11 megyében van, ahol 1747 gyermek tanul roma nyelvet, 15 roma és 2 nem roma pedagógus vezetésével. A roma nemzetiség az egyedüli kisebbség, amely pozitív diszkriminációban részesül a jelenlegi oktatási rendszerben. Számos miniszteri rendelet foglalkozik a roma oktatással, melyek terjedelme meghaladja a 130 oldalt. *Oroszok* Tulcea, Konstanca, Braila és Suceava megyékben vannak. 1593 diák kérte az orosz nyelv és irodalom tanítását, őket 13 pedagógus oktatja.

(*Murvai László [szerk.]: Configuratia actuala a invatamintului pentru minoritatile din Romania. Kolozsvár, Stadium Kiadó, 1999.*)

Erdei Itala

KISEBBSÉGI ÚTKERESŐ

Délvidék, Szerbia, Jugoszlávia, Vajdaság. Mostanában nagyon gyakran emlegetett témák, s az embernek már e nevek hallatára összeszorul a gyomra, mert ezek sose bírnak vidám mögöttes tartalommal. Az elmúlt tíz év során hallott és látott borzalmak sora kemény edzést adott arra nézve, hogy ne várjunk túl szívet melengető munkákat ezekben a témákban. A volt Jugoszlávia népeinek egymáshoz fűződő forrongó kapcsolatát az egész világ nyomon követi és véleményezi. Ennek a politikát, társadalomtudományt és történelmet magába foglaló igen összetett kérdéskörnek vannak olyan részkerdeis, melyek másoknak talán nem, de nekünk különleges fontosságúak. Ilyen például a vajdasági magyarság jelenlegi helyzete, lehetőségei és kilátásai. A koszovói válság helyett most a világ számára kevésbé, ám a magyarok számára mégis igen fontos témával, a vajdasági magyarok helyzetét elemző tanulmánykötettel szeretnék foglalkozni.

A könyv az 1991-ben megalakult Magyarságkutató Tudományos Társaság kiadásában jelent meg két évvel ezelőtt, s a Társaság tagjainak tudományos munkáit foglalja magába. A témaválasztás jól kidomborítja a magyarságot érintő fontos kérdéseket, mint az iskolahálózat elsorvadását, az égető anyanyelvi könyv- és tanárhiányt, a tömeges elvándorlás okozta ijesztő létszámcsökkenést, a magyar szó és kultúra értékcsökkenését stb. Az oktatásügy különleges szerepet kap a tanulmányok sorában, hiszen az iskola mint a család utáni legfontosabb közeg meghatározó jelentőségű egy gyerek vagy egy fiatal önmeghatározásának kialakulása során.

A kötet hangvétele minden kertelés nélkül kétségbeesettnek mondható. Utolsó figyelemfelhívás, S.O.S. jeladás, vagy az eltévedt és kilátástalan utazó utolsó csepp erejét fölemésztő végső útkeresése, amelynek következtében a levertség és kétségbeesés a recenzenst is a hatalmába kerítette.

Megfontolandó és említésre méltó gondolatot ébresztett a Magyarságkutató Tudományos Társaság elnöke által írt bevezető részének egy látszólag semleges bekezdése. Ez szól a Társaság gondjairól, az értelmiség egyre csökkenő szerepvállalási kedvéről, az ott maradt magyarok nemzeti identitástudatáról, tehát a kötet fő témaköreiről. Az utolsó bekezdés fölveti a szakemberek egymásnak való nem ritka ellentmondásának tényét. Ezt kétségtelenül nem helyesli a szerkesztő, ám az objektivitás szempontjából nem is hallgathatja el. Talán abban is igaza van, hogy „a mai körülmények között már az is örvedetes, ha az értelmiség kiáll, ha minden széthúzás ellenére is...” Ami fájó, az maga a széthúzás ténye. Az, hogy ilyen véghelyzetben is felütheti a fejét a véleménykülönbség, így okozva felbecsülhetetlen energiavesztést. Az erdélyi magyarság katonánsan felsorakozott a RMDSZ körül. A szlovákiai magyarság is rádöbbsent a széthúzás veszélyére, s inkább az összefogást választotta. Ebből a szempontból a vajdasági magyarság van a legnyomorúságosabb helyzetben. A tényleg aggasztó demográfiai csökkenés drámaiságát megsokszorozza a politikai széthúzás.

Leccsupasztva a kérdést, minden kisebbség előtt két szélsőséges lehetőség áll. Az egyik a fennmaradás érdekében vállalt harcoss ellenállás, a minden kötelezettségre tiltakozással válaszolás, a másik pedig a maximális együttműködés a határok szerinti országgal, s az együttműködés keretein belüli lehetőségek optimális kihasználása. Tehát a Vajdaság dilemmája – a kérdést persze nagyon leegyszerűsítve – a harc, vagy a szerbekkel való együttműködés. Ez a kiadvány a Szabadkai Polgármesteri Hivatal támogatásával jött létre. A Vajdaság egyik legnagyobb városát jelenleg az a Kasza József irányítja, aki a VMSZ vezető tagjaként a megegyezést pártolja és propagálja. A VMSZ azonban csak egy a nyolc jelen-

vó, s egymást erősítés helyett inkább gyengítő magyar pártok közül. S így a kiadványban is képviseltek magukat a problémák megoldásához a VMSZ elgondolásával nem teljesen azonos módon hozzáálló kutatók.

A kötet szerkezetileg három egységből áll. A bevezető gondolatok után jön az első, a *kutatás* címet viselő, melynek négy tanulmánya a kiadást megelőző két év kutatómunkáját foglalja össze. A második egység az *elmélet és gyakorlat* s az *e* kettő között a gyakorlati életben kitapintható alapvető különbségekre mutat rá hét tanulmányon keresztül. A befejező rész a műhely címet viseli, ahol gyakorló pedagógusok vallanak napi nehézségeikről, s a törvények, a kutatási eredmények gyerekeken lecsapódó hatásáról. Függeléként a kötet végén megtalálható a Magyarságtudató Tudományos Társaság tagjainak életpályája, s a Társaság kétéves munkájának áttekintése. A recenzióban az oktatáshoz kapcsolódó cikkek előnyt élveznek, így azokkal részletesebben foglalkozom.

Mirnic Károly elismert szociológus és népességkutató által írt *A magyar kisebbség iskolázottsági szintje a Vajdaságban* című írást emelném ki először. Mirnic, a *Magyar Szó* egykori munkatársa pontos és alapos demográfiai elemzések alapján hívja föl figyelmünket a vajdasági magyar oktatás egyre kétségbeejtőbb jellegére. A tanulmány középiskolákkal foglalkozó részéből kivethető a magyar nyelvű oktatás utóbbi pár évtizedének fő vonulata. Eszerint a második világháború után az urbanizáció és iparosodás következtében a térség többi országához hasonlóan a Vajdaságban is fontos szerephez jutott az oktatás kérdése. Színvonala jelentősen emelkedett, s bár Mirnic kihangsúlyozza a szerbek monopol helyzetét, azért kiérződik mind ebből, mind a kötet többi tanulmányaiból a lehetőségeket nem teljesen kizáró jelleg. A titoi időkben volt lehetőség nemzetiségi tankönyvek beszerzésére, az anyanyelv és kultúra ápolására és az anyaországgal való kapcsolattartásra. Pár évnyi fellendülés után azonban, a szerbekkel összevont területi iskolák hatására kezd felgyorsulni az asszimiláció mértéke, és ezzel együtt meredeken hanyatlani a nemzetiségi oktatás színvonala. Ettől kezdve a statisztikák csak lehangoló adatokkal szolgálnak, s győznek meg minket a vajdasági magyarság nemzetiségi oktatásának sanyarú helyzetéről. A nacionalizmus fellendülésével vált a helyzet igazán aggasztóvá, amikor bevezetik a tizenöt fős nemzetiségi létszámminimumot, a gimnáziumokat lehetőleg a magyar lakta vidékektől távol, s a szerb nyelvű szakmunkás képzőket pedig azokhoz közel helyezik, így erősítve fel a szerb-magyar oktatási szint különbségét.

Ez az előny kiütözik a gimnáziumi és a szakközépiskolai végzettségek összehasonlítása során, ahol a magyarok az előbbinél 25, az utóbbinál pedig 34%-kal vannak lemaradva a szerb nyelvű társaikhoz képest. A hátráltató-visszatartó politika érezteti erejét az oktatás minden területén.

A magyar tannyelvű iskolákban tanulók száma még az egyre csökkenő népesség arányait figyelembe véve is lehangoló mértékben csökken. Mirnic becslése szerint 2005-re kérdésessé válik a magyar tannyelvű oktatás fennmaradása. Megdöbbentő az adatok lelki hátterével foglalkozó magyarázata. Az igen nagy szegénységben élő magyar családok, mivel nem engedhetik meg maguknak, hogy gyermekük a távoli gimnáziumba járjon, ezen felül gyakran a jobb érvényesülés reményében is gyerekeiket inkább a közeli szerb tannyelvű szakmunkás iskolába adják. Ott azonban az első naptól éreztetett versenyképtelenség, a nyelvtudás elégtelensége az egész életre kibató pesszimizmust és igénytelenséget eredményez.

Mirnic Károly fiatal kora óta az iskolahálózat visszaszorítása ellen küzdött. Miután belgrádi felszólalásai nem találtak visszhangra, magánkutatóként dolgozott tovább, s precíz és körültekintő munkáival vált híressé. Publicisztikai kötetében van néhány említésre méltó mozzanat, ami ebben a recenzióban is helyet érdemel.*

A nemzetiségek együtt élésével kapcsolatban eltéli a többnyelvűséget mint lehetséges megoldást. Szerinte kizárólag az egynyelvű nemzetiségi iskola célravezető. A cél alatt a nemzetiség beolvadásának minél további elkerülését érti. Két- vagy többnyelvű iskolák esetén felmérései szerint a diákok felveszik az államnyelvet, s anyanyelvüket nem használva azt elfelejtik. E meggyőződés alapján érvel és harcol a nemzetiségi oktatás fennmaradásáért.

A vegyes házassággal kapcsolatban is az átlagostól talán kicsit eltérő nézeteket vall. Mint azt a magyar nyelv is kifejezi, az anyanyelv, az anyának a nyelve a döntő hatású egy gyermek nyelvi szocializációja szempontjából, legalábbis az általános nézet szerint. Ezzel szemben Mirnic álláspontja alapján a vegyes házasságból született gyereknél nem az anyától tanult nyelv, hanem az állam hivatalos nyelve válik meghatározóvá. Tehát nem az először hallott nyelv öröklődik tovább, s az öröklés nem is függ össze sem az anyá, sem az apa nyelvének milyenségével, hanem az államnyelv mindent elsöprő ereje a döntő. E két példa alapján is kitűnik, hogy Mirnic számára a többnyelvűség a kisebbségi nyelv beolvadásának első állomása. Ha nem is fogadjuk el érvelését, a kisebbségben élő, örökösre

* Mirnic Károly: *Kis-Jugoszlávia hozománya. Írások az asszimilációról és a kisebbségről*. Budapest, Hatodik Síp Alapítvány, 1996.

felszólító kutató hangja mindenképpen kihallatszik. Ez az aggódo és figyelemfelkeltő mentalitás jellemzi a tanulmánykötetben megjelent alapos munkáját is.

Dr. Tóth Lajos munkája egy 1997-98-as tanévben elvégzett, a *vajdasági magyarság szakemberszükséglete* címet viselő felmérés alapján készült. E szerint a magyar nyelvű oktatás legfőbb akadályát a pedagógusok hiánya okozza. A felmérés szerint a kiadás évében huszonnégy községben folyt magyar nyelvű oktatás (magyar vagy kéttannyelvű iskolákban), s csak az azt megelőző hat évben a tanítók létszáma 31-gyel, a tanároké pedig 101-gyel csökkent. Az összesítés szerint az általános iskolákban a felmérés évében 195, de rá egy évvel már akár 250 is lehet a hiányzó pedagógusok száma, s a helyzet a középiskolákban is hasonló mértékben agasztó. A tanulmány tényfeltáró jellegű, célja a figyelemfelkeltés és segítségkérés.

Papp Árpád írásán keresztül tíz Szabadkáról Magyarországra települt fiatal beilleszkedésének nehézségeit, s az őket befogadó csoportok véleményét ismerhetjük meg. A felmérés hangsúlyozottan a vajdasági magyarság egy speciális részére korlátozódik (tíz fő, 20-35 év, értelmiségiek), s annak „mi-tudat”-ának kialakulását vizsgálja. Az eredmény lehangoló: bár a megkérdezettek többsége megtalálta számításait és könnyebb lett itt az élete, a magyarországi emberekről lesújtó véleménnyel van. „Erikölcstelének”, „sok sunyi ember van itt”, „nem tudunk velük azonosulni, egyszerűen mások” stb. A befogadó oldal megkérdezése alapján sem sokkal jobb a helyzet, 1989 és 92 között drasztikus mértékben csökkent a bevándorlók iránt érzett antipátia.

Az *elmélet és gyakorlat* között tátongó szakadékot bemutatni hivatott következő részt Dr. Ágoston Mihály egy oktatási tanács létrehozását sürgető munkája nyitja. Egy erre fölkiért értelmiségi csoport a cikk szerint ki is dolgozta az Anyanyelvűsítési Tervezetet (AT) 1996-ban Óbecsén. Ennek a tervezetnek ismerhetjük meg a jelentőségét, elméleti hátterét az elindító gondolatoktól kezdve a gyakorlati megvalósítást annak utolsó kidolgozott részletéig. A munka túlságosan részletekbe menő ahhoz képest, hogy a megvalósítás első lépése sem jutott még túl a tervezettség fázisán. Annyi azonban mindenképpen kiérződik, hogy a Tervezet létrehozói szívükön viselik az anyanyelvi oktatás sorsát, és ha lesz alkalom a tervek gyakorlati megvalósításán, nem fognak késlekedni.

A következő két tanulmány jogi és nyelvhasználati kérdéseket fejteget. Ifj. Korhercz Tamás az 1991-ben bevezetett nyelvtörvény jogi elégtelenségeire és ellentmondásaira hívja fel a figyelmet. Véleménye szerint, a jelenleg hatályban levő nyelvhasználati törvény nemcsak visszalépés az eddig érvényben levővel összehasonlítva, hanem sértő is az emberi szuverenitás szem-

pontjából. A nyelvi alárendeltséget jól tükrözi az *Egyenrangú és egyenrangúbb hivatalos nyelvek* cím is, ahol az elvi egyenlőség mögött ott lapul a mindennapi életben a nehezen viselhető egyenlőtlenység. Ugyancsak jogi nehézségeket feszeget Dr. Szalma József, aki a külföldön szerzett diplomák honosítási nehézségeit vizsgálja.

A magyar nyelvű oktatás agasztó helyzetével foglalkoznak a tanulmánykötet középső részének további munkái. Az egyetemi és az egyetem utáni oktatást, az érettségit megelőző iskolahelyzetet s az általános iskolák tanárainak szakmai felkészültségét (vagy felkészültségét) bemutató tanulmányok mindegyike a jelenlegi kilátástalanságnak ad hangot.

A kötet *műhely* címet viselő utolsó része bár hangvételében ugyancsak szomorú, életközelségével mégis egyfajta jövőképet sugall. Ha gyakorló pedagógusok tollat ragadnak és veszik az íráshoz a plusz fáradságot, az már nem csak rosszat jelent. Még Mihályi Katalin esetében sem, aki az anyanyelvi és irodalmi feladatgyűjtemények hibáktól hemzsego jellegét panaszolja. Hozzánemértéssel és figyelmetlenséggel vádolja az összeállítókat, és szeretné, ha maguk a pedagógusok vehetnék kézbe a feladatgyűjtemény összeállításának dolgát. Bár ennek a lehetőségnek az akadályai nincsenek kifejtve, jó lenne tudni, hogy a kérés teljesítése nem lehetetlen.

Hogy ne csak az iskolai képzésről kapjunk képet, kifejezetten felüdítő olvasni Szóke Anna Hagyománytisztelő óvodai nevelés című írását. Szó sincsen az óvodák könnyebb helyzetéről. Nem a külső körülmények felüdítők, egyedül a cikk hangvétele. Optimizmust és vidámságot sugall, ezzel támasztva alá legfőbb üzenetét, miszerint az óvodai oktatás csak a személyes példaadással, a hagyomány tiszteletével és arról való megemlékezéssel tartható fenn. A tanulmány mottójául választott Kós Károly idézethez hasonlóan magából az írásból is süt az elhivatottság, a lelkesedés és a többletenergia.

A minden jó, ha a vége jó szerkesztési elv alapján a kötet utolsó írásának szerzője, Péter Klára is be tudott csempészni munkájába egy halvány fénysugarat. Bár témája a nyelvpolitika érvényesülése a mindennapi oktatás során, s tapasztalatai inkább keserűsége mint vidámságra adnak okot, mintha pont a diákokkal való mindennapos kapcsolat szolgáltatóna azt a többletérőt, ami ilyen helyzetben az életben maradáshoz kell.

Ez a hozzáállás maradjon emlékeztetőnkben, s főképp ez terjedjen a vajdasági magyar nyelvű oktatók körében, és akkor van még egy hajszálnyi remény a fennmaradásra és a megerősödére.

(Gábrityné dr. Molnár Irén és Mircics Zsuzsa [szerk]: *Vajdasági útkereső: Kutatások, tanulmányok, jelentések. Szabadka, MTT Könyvtár 2. 1998.*)

Steinbach Júlia